

Mirza Džananović

**UGLEDNIK ILI SMUTNIK - PRILOZI ZA BIOGRAFIJU PROTE VELJKA
GRGUREVIĆA „ZENIČKOG RASPUTINA“**

Sažetak

U radu se predstavlja biografija zeničkog sveštenika Velimira Veljka Grgurevića kao i njegov javni i društveni angažman u radu kulturnih, prosvjetnih, sportskih, vjerskih i drugih udruženja i organizacija u Zenici u periodu između dva svjetska rata. Posebno je analizirana njegova politička djelatnost kako u radu Narodne skupštine Kraljevine SHS, u koju je biran kao delegat Narodne radikalne stranke, tako i kao vrlo agilnog lokalnog aktiviste u promovisanju ideja i vrijednosti stranke na terenu. Također, detaljno je rekonstruisan i sukob koji je vodio sa Franjom Markićem, predstavnikom oponentske političke struje, a koji je izazvao veliku medijsku pažnju savremenih štampanih medija. Slomom Kraljevine Jugoslavije i uspostavom ustaškog režima Veljko Grgurević postaje nepoželjna osoba u Zenici, te uskoro napušta grad i ostatak života provodi u Srbiji. Iako je fokus rada na predstavljanju biografije jedne ličnosti, osnovni cilj jeste ukazati na dinamične društvene odnose u međuratnoj Zenici, a kroz prizmu djelatnosti Velimira Veljka Grgurevića, čovjeka koji je svojim radom često polarizovao javnost svojim postupcima. Zbog toga ga je dio javnosti percipirao kao uglednog gradskog gospodina, dok su ga njegovi politički protivnici okarakterisali nizom negativnih atributa zbog kojih je, barem u dijelu javnog mnijenja, prepoznavan kao „zenički Rasputin“.

Ključne riječi: *Velimir Veljko Grgurević, Zenica, Srpska pravoslavna crkva u Zenici, Franjo Markić, Salih Vojvodić*

DIGNITARY OR TROUBLEMAKER: A SHORT BIOGRAPHY OF PROTOIEREUS VELJKO GRGUREVIĆ, THE “RASPUTIN OF ZENICA”

Abstract

The paper presents the biography of the Orthodox priest Velimir Veljko Grgurević from Zenica, focusing on his public and social engagement within the cultural, educational, sports, religious, and other associations and organizations active in Zenica during the interwar period. Particular attention is devoted to his political activity, both in the work of the National Assembly of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes—where he served as a delegate of the People's Radical Party—and as an energetic local activist promoting the party's ideas and values on the field. The paper also reconstructs the conflict he had with Franjo Markić, a representative of an opposing political faction, which attracted considerable attention in the contemporary press.

Following the collapse of the Kingdom of Yugoslavia and the establishment of the Ustaša regime, Veljko Grgurević became an undesirable figure in Zenica and soon left the city, spending the rest of his life in Serbia. Although the focus of the paper is on the biography of an individual, its primary aim is to shed light on the dynamic social relations in interwar Zenica through the lens of Velimir Veljko Grgurević's activities—a man whose actions frequently polarized public opinion. Consequently, part of the public regarded him as a distinguished city gentleman, while his political opponents attributed to him a series of negative traits that earned him, at least in some circles, the reputation of being the “Rasputin of Zenica.”

Keywords: *Velimir Veljko Grgurević, Zenica, Serbian Orthodox Church in Zenica, Franjo Markić, Salih Vojvodić*

Uvod

Velimir Veljko Grgurević jedna je od intrigantnijih ličnosti međuratne prošlosti Zenice, a koja u postojećoj literaturi nije dobila adekvatnu pažnju istraživača, iako se njegovo ime sporadično pojavljuje u gotovo svim publikacijama posvećenim historiji grada od 1918. do 1941. godine. Upravo su nas te fragmentarne informacije o protu Grgureviću navele da pokušamo, barem u određenoj mjeri, rekonstruisati njegovu zanimljivu, ali nerijetko kontroverznu biografiju. Osim nekoliko podataka pronađenih u, već pomenutoj, literaturi (npr. Jalimam 2010; Jović, 2016; Đulbić 2020; Džananović 2024;) najvažniji izvor informacija bila nam je savremena historijska štampa dostupna istraživačima u digitalnoj formi preko online pretraživača na stranicama Infobiro (www.infobiro.ba) i naročito Pretraživa digitalna biblioteka (<https://pretraziva.rs/pretraga>). Pomenute stranice omogućile su nam pretraživanje i pronalaženje niza novinskih članaka o Velimiru Grgureviću i osobama sa kojima je, na ovaj ili onaj način, imao određenu komunikaciju u različitim štampanim medijima poput Vremena, Pravde, Zastave, Jugoslovenske pošte, Sarajevskog novog lista i drugih. Također, s obzirom da je Grgurević bio poslanik u Narodnoj skupštini Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 1923. do 1929. godine, a da je njegov najveći protivnik, Franjo Markić, bio delegat u periodu od 1931. do 1939. godine, važan izvor podataka bile su nam i stenografske bilješke sa sjednica ovih tijela, digitalizovanih i dostupnih na stranici Sistory (<https://www.sistory.si/>).

Prikupljena građa omogućila je dosta preciznu rekonstrukciju osnovnih podataka iz bogate biografije Veljka Grgurevića, ali nam je također omogućila uvid u vrlo dinamičnu društvenu, a naročito političku scenu u međuratnoj Zenici, naročito kroz prizmu sukoba Grgurevićeve i političke frakcije Franje Markića tokom 30tih godina. Najviše podataka o djelatnosti Veljka Grgurevića dobili smo iz novinskih članaka koje je on sam napisao, a vjerovatno još više informacija dobili smo iz priloga koje su objavili njegovi politički protivnici. I dok su nam ti materijali bili korisni u detekciji gdje je Grgurević bio ili koju funkciju je obnašao, kao i kada je nešto uradio, veliki izazov bio je kritički analizirati uzroke i posljedice nekih njegovih poduhvata. Naime, jedina konstanta u Grgurevićevoj djelatnosti jesu kontroverze koje su ga pratile u svim potezima koje je vukao, a što su njegovi protivnici često koristili i interpretirali na način na koji su to smatrali korisnim za ostvarivanje sopstvenih političkih ciljeva. O karakteru takvih interpretacija najbolje svjedoči nadimak kojim su Grgurevića njegovi protivnici oslovljavali – „zenički Rasputin“ – mada ni on nije ostajao dužan u diskvalifikacijama svojih protivnika.

Zbog svega navedenog, rad smo suštinski podijelili na dvije cjeline, prvu koja opisuje Grgurevićev, manje sporan, angažman u vjerskom, kulturnom, prosvjetnom, sportskom i uopće u društvenom životu Zenice, dok smo se u drugom dijelu teksta, a koji čine tri poglavlja, koncentrisali na Grgurevićevu političku djelatnost koja je bila uzrok ili izvor većine kontroverzi koje su ga pratile. Zbog obimnosti teksta nismo bili u mogućnosti detaljno opisivati politički, društveni ili privredni kontekst dešavanja na nivou Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Kraljevine Jugoslavije ili Nezavisne države Hrvatske, a koji su se odrazili na pojedine segmente života Veljka Grgurevića. Smatramo da je takav stav opravdan i zbog činjenice da su u pitanju teme iz opće historije južnoslavenskih prostora koje su, ili bi barem trebale biti, poznate većini potencijalnih čitalaca.

Velimir Veljko Grgurević – sveštenik, izdavač, graditelj, kulturni i sportski radnik

U ovom trenutku nemamo mnogo podataka iz biografije Velimira Veljka Grgurevića prije dolaska u Zenicu, ali znamo da je rođen 6. aprila 1892. godine u Ljubuškom. Rukopoložen je za sveštenika 4. marta 1918. godine, a u Zenicu vjerovatno dolazi ubrzo nakon toga zajedno sa svojim ocem Jovanom Grgurevićem kojeg smrt zatiče 21. oktobra 1919. godine na funkciji

protoprezvitera upravo u ovom gradu. (*Srpska riječ*, 1919: 3). Vjerovatno je u tom periodu imenovan na poziciju pravoslavnog sveštenika u Kaznionici u Zenici gdje je u konačnici i proveo najveći dio svoje karijere. (Jović, 2016: 34). Jedna interesantna informacija o Grgureviću dostupna nam je iz novinskog članka posvećenog petnaestogodišnjici atentata u Sarajevu, u kojem se navode imena preživjelih pripadnika Mlade Bosne, a na toj listi se nalazi i „Veljko Grgurević, sveštenik u Zenici“. (Palavestra, *Vreme*, 1929: 3). Autor članka bio je Jovan Palavestra, također pripadnik ove organizacije, a dodatnu potvrdu o Grgurevićevoj pripadnosti mladobosanskom pokretu nalazimo i u Ljetopisu u kojem se navodi: „Među članovima revolucionarne omladinske organizacije „Mlada Bosna“ 1914. godine prepoznali smo i dva imena iz Zenice: zenički paroh Velimir – Veljko Grgurević i Zeničanin Savo Čupović, veliki poslenik i darodavac crkve zeničke“. (Jović, 2016: 112). U periodu od 2. oktobra 1925. do 12. februara 1931. godine obnašao je dužnost paroha zeničkog, nakon čega se prvo vraća na rad u Kaznionu u Zenici, a onda jedno vrijeme, vjerovatno u periodu od sredine 1933. do sredine 1934. godine, odlazi na rad u Staru Gradišku gdje je bio sveštenik u tamošnjem zatvoru. (*Pravda*, 4. januar 1934. godine: 4). Od 1934. pa sve do sredine 1941. godine ponovo je zaposlen u zeničkoj Kaznioni na poziciji pravoslavnog sveštenika. (Jović, 2016: 34).

U svakom slučaju, tokom nešto više od dvije decenije provedene u Zenici, odnosno od 1920. do 1941. godine, Veljko Grgurević profilirao se u jednu od vodećih javnih ličnosti u gradu koji je, također, prolazio kroz dinamičan privredni i društveni razvoj. Osim primarne vjerske funkcije koju je obnašao u Kaznioni, Grgurević je bio aktivan i u kulturnom, prosvjetnom, sportskom, privrednom, a naročito političkom životu Zenice, ali i cijele zemlje, a također je imao presudnu ulogu u nekoliko značajnih graditeljskih poduhvata u ovom gradu. Najveći broj kulturno-prosvjetnih i sportskih aktivnosti Grgurević je ostvarivao kroz djelatnost Srpske pravoslavne crkvene opštine na čijem čelu se nalazio u nekoliko navrata tokom međuratnog perioda, ali i kroz djelatnost drugih organizacija koje su opet bile vezane uz Srpsku pravoslavnu crkvu u Zenici. Tako je, naprimjer, Grgurević formirao i vodio sekciju tamburaškog orkestra koji je djelovao pri Crkvenom pjevačkom društvu „Stefan Dečanski“ u Zenici, a koje se relativno brzo profiliralo u jedno od boljih u gradu i regiji. (Jović, 2016: 19). Krajem 1927. godine Grgurević je zajedno sa zeničkim protojerejem Jevremom Petronićem u Zenici osnovao Mjesni odbor Bratstva sv. Save, čija aktivnost se svodila na kulturno-prosvjetni rad sa srpskim stanovništvom zeničkog kraja. Na osnivačkoj konferenciji za prvog predsjednika izabran je Petronić, Grgurević je postao podpredsjednik, sekretar Rade Topalović, blagajnik Milan Kozomarić, a u Glavni odbor ušli su još Đuro Lukić, Dušan Kalinić, Niko Vuković i Niko Alinčić. (*Bratstvo*, 1. januar 1928. godine, 23-24.) Grgurević je i član Nadzornog odbora Streljačke družine u Zenici 1940. godine zajedno sa Miloradom Draškovićem i Nikom Stojanovićem, dok je funkciju predsjednika obnašao upravnik Kaznenog zavoda Milorad Semiz. (*Jugoslovenska pošta*, 8. oktobar 1940. godine: 2).

Veljko Grgurević bio je jedan od obnovitelja sokolskog pokreta u Zenici 1921. godine, a u januaru 1925. godine proglašen je starješinom Sokolskog društva u ovom gradu i na toj funkciji ostao je sve do 1931. godine (Banija, 2025; Nauka i kultura, 2025; Jadovno, 2025). U navedenom periodu zenički Soko ostvario je možda i najveće rezultate u kompletnoj historiji postojanja, počevši od broja aktivnih članova, stalnog proširenja djelatnosti kroz otvaranje novih sekcija, organizovanje velikih manifestacija, a najveći uspjeh nesumnjivo je bila izgradnja velikog Sokolskog doma. Grgurević je 1927. godine inicirao uspostavu nogometne sekcije, koja je krajem 1928. godine prerasla u samostalno sportsko društvo, a u novembru 1929. godine SD „Soko“ Zenica verificiran je i od strane fudbalskog saveza što je značilo mogućnost učešća u zvaničnim natjecanjima. Također, tokom 1930. godine djelatnost

sportskog društva proširena je i formiranjem sekcije za lahku atletiku, plivanje i veslanje, a povremeno su organizovane plesna škola te različite zabave i igranke (*Jugoslovenska pošta*, 24. mart 1930. godine: 7). Ipak, najveća manifestacija koju je Sokolsko društvo iz Zenice organizovalo bila je svečana proslava 80. godine rođenja čehoslovačkog predsjednika Tomaša Masaryka u martu 1930. godine. Čehoslovački konzul u Jugoslaviji dr. Nehutny i načelnik sokolske župe dr. Bogdan Vidović bili su samo neke od visokih zvanica koje su došle u Zenicu na pomenutu proslavu, a „na stanici je ugledne goste dočekala nepregledna masa svijeta. Stanični peron bio je prepun. Pretstavnici svih vlasti, državnih i gradskih, Sokoli na čelu sa sokolskom muzikom, češka kolonija i građanstvo...“. Svečana akademija održana je u Sokolskom domu u Zenici, Veljko Grgurević je pozdravio goste ispred zeničkog Sokolskog društva, a mediji su posvetili veliku pažnju kompletnom događaju, što je bila potvrda velikog uspjeha zeničke podružnice (*Jugoslovenska pošta*, 17. mart 1930. godine: 2). Ipak, najveći uspjeh bila je izgradnja monumentalnog Sokolskog doma u neposrednoj blizini pravoslavne crkve u Zenici, za koji je 1925. godine napravljen i projekat koji je, doduše u estetski skromnijoj varijanti (Putnik, 2014: 586), i realizovan krajem 1927. godine. Grgurević je bio glavni inicijator izgradnje objekta, a puštanjem u rad, početkom 1928. godine, Sokolski dom postao je jedno od važnijih središta kulturnog, sportskog i uopće društvenog života u gradu (Jović, 2016: 36; Đulbić, 202: 201-202). Međutim, kompletan proces izgradnje Sokolskog doma bio je praćen kontroverzama, a problemi su se nastavili i nakon što je dat na korištenje različitim kulturnim organizacijama koje su djelovale pri Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Naime, Sokolski dom zajedno su gradili Sokolsko društvo Zenica, koje je finasiralo izradu projektne dokumentacije kao i izvođenje radova, i Srpska pravoslavna opština Zenica koja je bila vlasnik zemljišta i nekoliko baraka na kojima je objekat i izgrađen, a opština je također obezbijedila dio potrebnih novčanih sredstava. Napravljen je i ugovor kojim su riješena sva prava i obaveze partnera u izgradnji, a kojim je također potvrđeno zajedničko vlasništvo nad predmetnom imovinom. Ipak, sredinom 1937. godine Srpska pravoslavna crkvena opština je pokrenula sudski postupak protiv Sokolskog društva zbog neispunjavanja ugovorenih obaveza. Zahtjev je bio da se vlasništvo nad Sokolskim domom, čija je vrijednost tada bila procijenjena na 2.000.000 dinara, u potpunosti prebaci na Srpsku pravoslavnu opštinu, a što je Okružni sud u Beogradu i prihvatio u novembru 1937. godine (*Politika*, 30. novembar 1937. godine: 13).

Nakon I svjetskog rata širom Bosne i Hercegovine izgrađen je niz spomenika u čast novoosnovane države južnih Slavena, s tim da su najčešće podizani spomenici u čast Kralja Petra ili njegovog sina Kralja Aleksandra, a odmah iza njih po popularnosti bili su spomenici poginulim borcima srpske vojske iz Velikog rata. U Zenici je nekoliko godina nakon kraja rata pokrenuta inicijativa za podizanje spomenika Kralju Petru Oslobođiocu, ali ta ideja u konačnici ipak nije realizovana prvenstveno zbog nedostatka sredstava. Ipak, krajem 1925. godine formiran je inicijativni odbor na čelu sa „narodnim poslanikom g. Veljkom Grgurevićem i sreskim načelnikom g. Bogdanom Stajićem... da se umesto spomenika sagrađi srednja škola sa četiri razreda i da se ta škola posveti Nj. V. blagopočivšem Kralju Petru Oslobođiocu“ (*Vreme*, 6. decembar 1925. godine: 4). Ideja je bila da u novoj zgradi budu smještene gimnazija i rudarska škola, a da ispred škole bude podignuta spomen kosturnica u koju bi se smjestili ostaci 350 ratnih zarobljenika koji su stradali na prisilnom radu u industrijskim preduzećima u Zenici. Zamišljeni projekat bio je vrlo ambiciozan, a eventualna realizacija bila bi od velikog značaja jer je to značilo da će Zenica po prvi put u svojoj historiji imati funkcionalnu srednju školu, odnosno dvije – gimnaziju i rudarsku. Međutim, od planiranih aktivnosti realizovana je izgradnja velike spomen kosturnice u urbanoj zoni grada u neposrednoj blizini kompleksa pravoslavne crkve i novoizgrađenog Sokolskog doma. Međutim, trenutno nam nije poznata tačna godina njegove izgradnje (između 1929-1937), niti tačan naziv, ali na osnovu sačuvanih fotografija može se potvrditi da je bio monumentalnih dimenzija te da su u izgledu dominirali

reljef srpskog vojnika u velikom križu i natpis na ćirilici: „Nesebično položismo živote za kralja, slavu i čast Jugoslavije“. Spomenik je dominirao prostorom, a svjesno je napravljen na lokaciji koja se jasno vidjela sa željezničke stanice, ali i iz središta gradske uprave (Džananović, 2024: 197-198). Nekoliko sačuvanih novinskih članaka iz tog perioda navodi opće oduševljenje stanovnika Zenice činjenicom da je spomenik podignut, a naročito njegovim izgledom, (*Vreme*, 20. maj 1937. godine: 2) mada te informacije treba uzeti sa velikom rezervom jer je teško zamisliti da je većinsko muslimansko stanovništvo Zenice pozitivno reagovalo na spomenik na kojem dominira prikaz velikog križa. U svakom slučaju spomenik je bio kratkog vijeka jer odmah po ulasku ustaša u Zenicu u aprilu 1941. godine isti je miniran, pravoslavna crkva je zatvorena, a objekat Sokolskog doma pretvoren je u logor u kojem su mučeni i ubijeni brojni stanovnici Zenice, a prvenstveno Jevreji i Srbi.

Politička djelatnost u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca: Agilni aktivist Radikalne stranke i poslanik Narodne skupštine Kraljevine SHS

Iako svešteno lice po obrazovanju i zaposlenju, Veljko Grgurević bio je vrlo aktivan u političkom životu, ne samo Zenice već i cijele zemlje, s obzirom da je u nekoliko navrata bio član Skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Za Grgurevića se govorilo da se „bavio više politikom nego sveštениčkom službom“, te da je zbog tih svojih aktivnosti „pocijepao svoje parohijane i unio među njih razdor i svađe, što se vrlo rđavo odražavalo na crkveni život“ (Jović, 2016: 34). Tako je, naprimjer, zenički paroh Gojko Ristić nakon svega godinu dana službovanja u rodnom gradu, po kazni prebačen na službu u Zavidoviće 1932. godine, a uzrok ovome bila je upravo svađa sa Grgurevićem. Ubrzo nakon Ristićevog kažnjavanja i Grgurević je privremeno prebačen na službu u Staru Gradišku, a do djelomičnog smirivanja stanja među pravoslavicima u Zenici došlo je tek imenovanjem Uroša Jovanovića na mjesto zeničkog paroha 1935. godine (Jović, 2016: 34-35). Osim po sukobima sa kolegama sveštenicima, Grgurević je sličan ugled imao i na radnom mjestu u Kaznioni. Tome svjedoči i sjećanje Jure Keroševića o upravniku Kaznionice Veselinu Srđiću, koji je tu funkciju obnašao od 26. januara 1925. do 7. avgusta 1927. godine, za kojeg kaže da „nije dao stražarima da se izivljavaju nad osuđenima, da ih tuku. Počeo je odobravati posjete porodicama, pušenje, koje je do tada bilo zabranjeno, pakete i slično. Data je tada mogućnost osuđeniku da može kupiti namirnica, uglavnom hrane i duhana, za novac koji je dobivao kao neku simboličnu naknadu za rad. I Srđića za njegovu dobrotu kazniše. Premjestiše ga po kazni u Lepoglavu za upravnika. Sve su mu to namjestili radikali, a naročito zavodski pop Veljko Grgurević“. (Jalimam, Marić i Spahić, 2008: 34.)

Ipak, najviše sukoba Grgurević je vodio u političkoj areni, kako u skupštinskim klupama, tako i u štampanim medijima, što ga je učinilo jednom od najkontroverznijih ličnosti međuratne Zenice. Naime, odmah po uspostavi Radikalne stranke u Bosni i Hercegovini, Grgurević postaje njenim članom te se uskoro profilira u jednog od važnijih predstavnika Radikalne stranke iz Bosne i Hercegovine. O tome svjedoči i podatak da je Grgurević bio jedan od članova Ustavotvorne Skupštine Kraljevine SHS, formirane nakon izbora održanih 28. novembra 1920. godine, a u koju je ušao kao kandidat sa izborne liste Radikalne stranke za izborni okrug Travnik (*Zastava*, 29. novembar 1920. godine: 2). Grgurević je bio član Skupštine i nakon usvajanja Vidovdanskog Ustava, a nove mandate dobijao je i na izborima održanim 1923 (*Zastava*, 11. novembar 1923. godine: 3), 1925. (*Vreme*, 10. februar 1925. godine: 4) i 1927. godine (*Novi Behar*, 15. septembar 1927. godine: 157) kao delegat Sreza zeničkog. Tokom predizbornih kampanja za izbor poslanika u Narodnu skupštinu Kraljevine SHS u Zenici povremeno izlaze „Narodne novine radikalno-političko-informativni list“ čiji je formalni vlasnik bio Sreski odbor Narodne radikalne stranke u Zenici. Ipak, glavni urednik i stvarni ideolog „Narodnih novina“ bio je upravo Veljko Grgurević, uz podršku odgovornog urednika

Miće Pekajbovića (Jalimam i Džananović, 2020: 134), a osnovni cilj lista bio je promocija Radikalne politike i ideologije, kao i obračun sa političkim neistomišljenicima (Jalimam, 2010: 143). Grgurevićeva poslanička karijera okončana je uvođenjem Šestojanuarske diktature 1929. godine, s tim da je on nastavio politički djelovati i u kasnijem periodu, ali više nije bio biran za delegata u Skupštini.

Poprilično redovnu podršku koju je Grgurević dobijao na izborima moguće je djelomično objasniti i njegovom vrlo aktivnom ulogom u promociji ideja, vrijednosti i ciljeva Radikalne stranke na terenu. Brojni su izvještaji o političkim skupovima Radikalne stranke održanim širom Bosne i Hercegovine, ali i drugih krajeva Kraljevine, na kojima se pojavljuje i Veljko Grgurević i to vrlo često u ulozi jednog od govornika. Većina tih skupova prolazila je bez većih problema, ali na mitingu Radikala, održanom u Jajcu 16. septembra 1924. godine, a na kojem je jedan od vodećih govornika bio upravo Grgurević, dogodio se težak incident. Naime, tokom trajanja mitinga Radikala paralelno su se odvijale demonstracije lokalnih muslimana, a situacija je eskalirala predvečer kada je „došlo do krvavih sukoba između Muslimana i radikala. Muslimani su u većim grupama pokušali da demonstriraju i vređaju radikale, što je izazvalo svađu, a nešto docnije ogorčenu i krvavu tuču. U tuči je jedno lice poginulo, dva se bore sa smrću, a pet ih je teško ranjeno“ (*Vreme*, 17. septembar 1924. godine: 3). Inače Grgurević je važio za osobu koja se nije susprezala jasno i glasno iznositi svoje stavove, ali i ulaziti u žestoke rasprave naročito na sjednicama Skupštine, što potvrđuju i izvještaji sa sjednica Skupštine. Najilustrativniji primjer Grgurevićevih istupa jeste isječak iz rasprave sa opozicionim partijama u Skupštini 1925. godine i posebno njegov napad na Stjepana Radića kojeg oslovljava kao „najvećeg izdajnika naše otadžbine i najvitalnijih interesa našega naroda... i zbog te lude politike Stjepana Radića ne priznaju (misli na opoziciju) da su ovi izbori pravi iskaz volje naroda“, zaključujući svoje izlaganje izjavom da „je njegova (Radićeva) veleizdajnička politika pretrpela brodolom“ (*Vreme*, 23. mart 1925. godine: 5).

Iz dostupnih izvora može se zaključiti da je Grgurević imao popriličan ugled u Radikalnoj stranci, te da je percipiran kao jedan od vodećih ljudi „bosanske struje“ u ovoj partiji. Postojala je praksa, barem u Radikalnoj stranci, da se prije održavanja sjednica Skupštine, održi sastanak radikalnog kluba te da se utvrde govornici za pojedine tačke Skupštine i to po izbornim okruzima iz kojih dolaze, a upravo je Grgurević najčešće imenovan da bude govornik ispred poslanika Radikalne stranke iz Bosne (npr. *Zastava*, 21. mart 1929. godine: 1). Također, često je uvrštavan u zvanične delegacije ispred Radikalne stranke, poput odlaska u Prag na sastanak predstavnika slovenskih zemljoradničkih stranaka, održanog krajem februara 1926. godine, a na kojem su osim Radikala učestvovali i predstavnici HSS-a koje je predstavljao Pavle Radić (*Vreme*, 20. februar 1926. godine: 1). Upravo je Radić zajedno sa Đurom Basaričekom ubijen u Narodnoj Skupštini, 20. juna 1928. godine, kada je na njih iz revolvera pucao Grgurevićev kolega iz Radikalne stranke Puniša Račić. U obračunu je teško ranjen i vođa HSS-a Stjepan Radić, koji je od povreda zadobijenih povreda ubrzo i preminuo. Nekoliko dana nakon ovog događaja organizovan je „u katoličkoj crkvi – u Krunskoj ulici – parastos ubijenim poslanicima... pred veoma velikim brojem prisutnih narodnih poslanika i prijatelja pokojnikovih“. Prisutni su bili uglavnom poslanici opozicionih stranaka, ali stigla je i delegacija Radikalne stranke koju je činilo dvanaest poslanika, a među njima i Veljko Grgurević (*Pravda*, 22. juni 1928. godine: 4).

Politička djelatnost u Kraljevini Jugoslaviji: Sukob Sa Franjom Markićem i rasprava sa Salihom Vojvodićem

Osnivanjem Jugoslovenske radikalne zajednice 1935. godine Grgurević postaje njenim članom, te ponovo dosta agilno djeluje i na terenu i u medijima. Uprkos tome više nije biran

za poslanika u Skupštinama, a razlozi za to nisu do kraja jasni. Naime, Grgurević je u jednom novinskom članku izjavio da ubraja „sebe među one bivše poslanike, koji su sa vidnim oduševljenjem pozdravili šestojanuarski akt, i odmah sam stao na jedno principijelno stajalište, da se „bivši“ imaju povući pred „novim“, no da novi moraju biti u svakome pogledu, a u moralnom naročito, bolji od bivših“ (*Pravda*, 03. januar 1934. godine: 3). Iz navedenog se može zaključiti da je Grgurević samostalno donio odluku o povlačenju iz političkog života, što je ipak kontradiktorno sa njegovom odlukom u priključenju JRZ-i svega godinu nakon izlaska ovog članka. Doduše, pomenuti novinski članak nastao je kao rezultat afere koju je u Zenici pokrenuo upravo Grgurević 1933. godine, a koja je imala i sudsku i medijsku dimenziju. Zapravo, ova afera bila je nastavak sukoba Veljka Grgurevića sa, prvenstveno, Franjom Markićem, ali i drugim osobama iz javnog života Zenice. Franjo Markić bio je narodni poslanik, ispred tada vladajuće Jugoslovenske nacionalne stranke kao predstavnik sreza zeničkog (*Stenografske beleške*, 16. decembra 1931. godine: 8). Međutim, sudeći po informacijama iz tadašnje štampe, za tu poziciju bio je zainteresovan i Grgurević, ali je ipak, iz sada nepoznatih razloga, nije dobio što je bio direktan povod za sukob sa Markićem.

Sukob je eskalirao tokom izborne kampanje za izbore održane u 8. novembra 1931. godine, kada je Veljko Grgurević organizovao grupu ljudi iz Zenice koji su izradili i zalijepili plakate po gradu u kojima su optužili Markića za korupciju, a s ciljem njegove diskreditacije u korist Grgurevićevog kandidata, tadašnjeg Sreskog načelnika Zenice Ahmeta Mutapčića (*Pravda*, 9. decembar 1931. godine: 6). U Grgurevićevoj grupi bili su inženjer Uroš Lazović, upravnik Valjaonice Industrije gvožđa u Zenici, Mustafa Šišić, učitelj, te Ahmed Mutapčić, sreski načelnik i Markićev protivkandidat, koji je uskoro nakon izbora i preminuo, te još desetak osoba iz Zenice. Grgurević je bio autor plakata pod naslovom „Braćo muslimani!“, koji je bio namijenjen radnicima državnog rudnika i željezare, a u kojem je Markića optužio za korupciju. Plakati su štampani u Grgurevićevom rodnom gradu Ljubuškom, a bili su izrađeni u dvije varijante, odnosno bijeloj i zelenoj boji. Akcija ipak nije uspjela, jer je Markić prošao na izborima, a zatim je pokrenuo i tužbu pred Okružnim sudom u Sarajevu. Suđenje, po tužbi Franje Markića, Saliha Vojvodića i Marija Atijasa, počelo je 7. decembra 1931. godine, a okončano je 18. januara 1932. godine. Okružni sud je donio presudu kojom je Grgurević osuđen na 20 dana zatvora i novčanu kaznu u iznosu od 500 dinara, a Mustafa Šišić i Uroš Lazović na 14 dana zatvora i 500 dinara. Kazne su izrečene uslovno na godinu dana, a ostali optuženi su oslobođeni, s tim da Mutapčić nije dočekaio presudu jer je u međuvremenu umro (*Vreme*, 19. januar 1932. godine: 5). Međutim, ni jedan od osuđenih zapravo nije odslužio kaznu jer su odmah podnijeli apelaciju pred Vrhovnim sudom u Sarajevu koji je 14. marta 1933. godine donio konačnu presudu po kojoj su Lazović i Grgurević oslobođeni svake krivice, a Markić i Atijas su „osuđeni na naknadu troškova krivičnog postupka, taksa i nužnih izdataka“. Treći tužitelj u prvostepenom postupku, Salih Vojvodić, se u toku samog procesa predomislio i odustao od tužbe jer je „tokom istrage Grgurević, bojeći se da sam ponese odgovornost, uvukao je u saodgovornost i Akcioni odbor, te je imenovao 14 viđenih građana u Zenici, te sam se ja tako sa svojom tužbom našao i protiv njih. Pošto je bilo među njima i lica sa kojima sa moje strane i za moje lične interese nije bilo uputno upuštati se u proces, samo toga radi sam odustao od tužbe“ (*Pravda*, 20. decembar 1933. godine: 5).

Međutim, još tokom trajanja pomenutog sudskog procesa Grgurević je pokrenuo novi sukob sa Markićem. Naime, sredinom 1931. godine Upravni i Nadzorni odbor Željezare u Zenici razmatrali su prijavu u kojoj se tvrdilo da je zenički trgovac Salih Vojvodić, uz pomoć Franje Markića, nanio finansijsku štetu ovom preduzeću. U prijavi se tvrdilo da je Vojvodić „uzvezao preko željezničke stanice u Zenici oko 7 do 8 vagona željeza više, nego ga je na svoje ime stvarno u Željezari kupio i platio“ (*Pravda*, 4. decembar 1933. godine: 8). Pomenuta prijava pokrenula je čitav niz procesa koji su se vodili na različitim nivoima počevši od inspeksijske

kontrole poslovanja Željezare u Zenici za 1929, 1930. i 1931. godinu (*Pravda*, 4. decembar 1933. godine: 8), preko istražne ankete koju su pokrenuli Upravni i Nadzorni odbor Željezare (*Pravda*, 10. decembar 1933. godine: 16), sudskih procesa za pronevjeru i nesavjesno poslovanje (*Pravda*, 14. decembar 1933. godine: 9; *Pravda*, 3. januar 1934. godine: 3-4; *Pravda*, 4. januar 1934. godine: 4), preko tužbi za klevetu (*Pravda*, 10. decembar 1932. godine: 13; *Pravda*, 20. decembar 1933. godine: 5), pa čak i poslaničke intervencije na sjednici Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije (*Pravda*, 14. decembar 1933. godine: 9). Slučaj je ubrzo prerastao u veliku aferu koju su sa pažnjom pratili i o njoj izvještavali vodeći štampani mediji u zemlji, ali iako se u suštini radilo o značajnim korupcijskim aktivnostima u fabrici od državne važnosti, paralelno se u pozadini nastavio odvijati sukob Veljka Grgurevića i Franje Markića. Međutim, kao i u prethodnom „okršaju“ broj aktera involviranih u ove procese bio je značajno veći, pa se u sudskim klupama i novinskim izvještajima, osim „bivšeg narodnog poslanika“ Veljka Grgurevića i „narodnog poslanika“ Franje Markića, pojavljuju i narodni poslanici Risto Đokić i Milan Božić, zatim Šćepan Grđić (potpredsjednik Upravnog odbora „Željezare Zenica d. d.“), Atanasije Šola (bivši potpredsjednik Upravnog odbora „Željezare Zenica d. d.“), Ivan Kralj (vršioc dužnosti direktora „Željezare Zenica d. d.“), inženjer Uroš Lazović (bivši direktor „Željezare Zenica d. d.“), kao i rudarski savjetnik dr. Šime Juričić, Vili Štefani (glavni knjigovođa u „Željezari Zenica d. d.“), Josip Suk (knjigovođa u „Željezari Zenica d. d.“), talijanski trgovac Marsel Salvaro, te zenički trgovci Salih Vojvodić, Mario Atijas i Herman Libling, ali i brojni drugi.

S obzirom na broj aktera ali i pokrenutih procesa, vrlo je teško precizno rekonstruirati tok događaja kojeg su tadašnji mediji najčešće označavali nazivom „afera u industriji gvožđa u Zenici“. Ipak, zahvaljujući pažnji koju su mediji, posebno beogradska „Pravda“, poklanjali ovoj aferi te su zbog toga dosta sadržajno prenosili svjedočenja na sudskim procesima, ali i objavljivali reagovanja pojedinih aktera, moguće je skicirati glavnu liniju dešavanja, kao i posljedice koje su proizašle iz ovog slučaja. Važno je napomenuti da u trenutku izbijanja „afere u industriji gvožđa“, sredinom 1931. godine, uveliko traje sukob Grgurevića i Markića u sklopu predizbornih aktivnosti, a koje će početkom 1932. godine dobiti i svoj sudski epilog, o čemu je već bilo riječi. Novi sudski sporovi su uslijedili tokom 1932. i 1933. godine, a afera je svoj medijski vrhunac dostigla krajem 1933. i početkom 1934. godine. U tom periodu Franjo Markić je postao poslanik u Narodnoj skupštini Kraljevine Jugoslavije kao član vladajuće Jugoslovenske nacionalne stranke dok, s druge strane, Grgurević nije bio politički aktivan, vjerovatno i zbog činjenice da nije uspio spriječiti Markićev izbor u Skupštinu, ali se zato kasnije priključio Jugoslovenskoj radikalnoj zajednici, odnosno odmah po njenom osnivanju 1935. godine. Tokom trajanja afere Grgurević je jedno vrijeme proveo kao sveštenik u Staroj Gradišci, vjerovatno u periodu od sredine 1933. do sredine 1934. godine, kada se ponovo vraća u Zenicu. Vrlo je izvjesno da je premještaj bio uzrokovan upravo njegovom ulogom u aferi, odnosno raspravama koje je vodio putem štampe, a također sa velikom sigurnošću možemo tvrditi da je Grgurevićev kasniji angažman u JRZ vezan upravo za sukob sa Markićem.

Iz novinskih izvještaja saznajemo da je kompletan proces počeo kada je direktor Željezare u Zenici, Ivan Kralj, naredio inženjeru Urošu Lazoviću da provede internu istragu vezanu za stalno nestajanje željeza u stovarištima Željezare. Prema Lazoviću, željezo je počelo nestajati još 1929. godine i nastavilo se i svih narednih godina, a najveći nedostatak uočen je početkom 1931. godine. Istražne radnje proveli su upravo Uroš Lazović, inženjeri Leder i Mandić, te glavni knjigovođa preduzeća Vili Štefani uz pomoć Josipa Suka koji je također bio zaposlen kao knjigovođa u Željezari. U izjavi na sudu Lazović je naveo da je istraga pokazala da je Salih Vojvodić uzeo 8 tona željeza više nego što je platio, a uočeno je i da je „(Franjo) Markić, kao šef kupovnog odeljenja, favorizovao liferanta g. Atijasa“. Također, utvrđene su i „nepravilnosti koje je izvršio Ivan Franjić, koji je falsifikovao potpise na tovarištima“, a sam „Franjić je

nekolici lica rekao da je ovo falsifikovanje vršio po naređenju pretpostavljenih“ pri čemu se zapravo mislilo na Franju Markića. Pronađene su i brojne druge nepravilnosti, od kojih i ukupni manjak željeza u iznosu od 88 tona, pa je sastavljen detaljan izvještaj koji je predat direktoru Ivanu Kralju, a koji ga je dalje prosljedio dr. Ivi Turini, predsjedniku Upravnog odbora Željezare i direktoru Generalne rudarske direkcije u Beogradu (*Pravda*, 14. decembar 1933. godine: 9), kao i članovima uprave Atanasiju Šoli i dr. Mateši. Svi oni su se složili sa navodima iz izvještaja te su naredili provođenje nove opsežne istrage za koju je bio zadužen rudarski savjetnik iz Sarajeva dr. Šime Juričić (*Pravda*, 10. decembar 1932. godine: 13). Rezultat istrage predstavljen je u Elaboratu koji je potvrdio „malverzacije i korupciju u Industriji gvožđa, kako u nabavnom, tako i u prodajnom odeljenju“. Izvršni odbor Željezare razmatrao je nalaze iz Elaborata te „na svojoj sjednici od 24. septembra 1931, konstatovao je u tom poslovanju zloupotrebe i zbog toga zaključio da prekine dalje poslovanje sa Vojvodićem, a celu stvar, sa referatima dr. Šime Juričića, da preda državnom tužiocu na sudu, radi progona krivaca i radi namirenja štete Željezari“. Međutim, Upravni odbor nikada nije realizovao ovaj zaključak, pa stvar nije ni došla do suda, mada je dio zaposlenika uključenih u aferu, poput Ivana Franjića, dobio otkaz. Ipak, nekoliko mjeseci poslije Franjić je, na intervenciju Markića vraćen na posao, a otkaz je dobio Josip Suk, knjigovođa koji je utvrdio manjak željeza u skladištima, a Markić, Vojvodić i Atijas su Uroša Lazovića i Veljka Grgurevića tužili za klevetu, o čemu je već bilo riječi (*Pravda*, 14. decembar 1933. godine: 9).

Ipak, sukob time nije okončan, naprotiv, sudnica je zamijenjena novinskim stupcima tako da je suštinski samo promijenjeno „bojno polje“ uz dodatno zaoštavanje netrepeljivosti. Okidač za novu fazu sukoba bila je interpelacija poslanika Riste Đokića i Milana Božića podnijeta 17. novembra 1933. godine, kao i izlaganje Riste Đokića na VIII redovnoj sjednici Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije, održane 23. novembra 1933. godine, u kojoj su poslanici upoznati sa „aferom u industriji gvožđa u Zenici“. U pismenoj interpelaciji poslanici su naveli da, „naša javnost, naročito bliža okolina Sarajeva, i sada živi u jednoj atmosferi nepoverenja spram uprave industrije željeza u Zenici“. Također, navedeno je da je istraga pokazala da je „samo jedan posrednik neki Salko Vojvodić u jednoj poslovnoj godini pokrao 81.000 klg. izrađenog željeza“ te da uprkos tome „ni protivu Salka Vojvodića, ni protivu njegovih ortaka u industriji željeza Vama podređeno Ministarstvo nije preduzelo nikakve korake za zaštitu državnih dobara, a sada se ponovo pojavljuje jedna milionska afeta, koju izvodi najveći činovnik Vama podređenog Ministarstva, po zlu glasu dobro poznati g. inženjer Nikola Belančić“. U nastavku interpelacije opisana je nova afeta po kojoj talijanski zakupac državne peći za gašenje koksa u Čačku, Marsel Salvaro „od industrije željeza u Zenici potražuje, a inženjer Belančić u svojstvu pretседnika Upravnog odbora preporučuje da se Salvaru pozajmi 2,000.000 dinara za opravak peći...“ (*Interpelacija*, 23. novembar 1933. godine: 114). Risto Đokić je dodatno pojasnio situaciju u izlaganju na sjednici Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije, održane 23. novembra 1933. godine, u kojoj je naveo da je peć za gašenje koksa, čiji zakupac je bio Marsel Salvaro, proizvodila cink-magnezit koji je bio potreban željezari u Zenici pa je ovo preduzeće i bilo glavni kupac tih proizvoda. Računajući na željezarine potrebe za tim proizvodom, Salvaro je odlučio tražiti pozajmicu kako bi obnovio peć, a u tome mu je navodno pomogao Belančić iako to nije bilo u skladu sa propisima (*Stenografske beleške*, 23. novembar 1933. godine : 102-103). U pisanoj interpelaciji podnosioci su tražili usmeni odgovor Ministra šuma i rudnika na pitanja primanja „moralne odgovornosti o radu Vama podređenih organa“ te da li je Ministar voljan „u interesu države da sprečite ove štetne poduhvate“ (*Interpelacija*, 23. novembar 1933. godine: 114).

Odgovore na postavljena pitanja u interpelaciji nismo pronašli, ali zato je uslijedila obimna i oštra novinska prepiska aktera ove afere. Početkom decembra u *Pravdi* je objavljen odgovor

Uprave Industrije gvožđa u Zenici, sa potpisima Šćepana Grđića potpredsjednika Upravnog odbora i inženjera Ivana Kralja vršioca dužnosti direktora željezare u Zenici, u kojem su osporeni svi navodi iz podnesene interpelacije, a u konačnici je zaključeno da „Upravnom odboru Industrije d. d. Zenica, pre interpelacije nije u ovom predmetu bilo ništa poznato“ (*Pravda*, 4. decembar 1933. godine: 8). Ovakav odgovor Uprave izazvao je podnosioca interpelacije, poslanika Ristu Đokića, koji je u istim novinama objavio regovanje u kojem, između ostalog, navodi da se pred Okružnim sudom u Sarajevu na suđenju po tužbi Franje Markića protiv Veljka Grgurevića „prilikom pretresa ustanovilo da je bilo krađe i ko je krao, ali kako nije postojala tužba zbog krađe, to se o tome nije ni sudilo“ (*Pravda*, 10. decembar 1933. godine: 16). Pomenuti članci bili su samo uvod u raspravu koja je uslijedila na stranicama *Pravde*, a čiji su glavni akteri bili Veljko Grgurević i Salih Vojvodić iza kojeg je stajao i Franjo Markić. Pravi „medijski rat“ koji su njih dvojica povelili tematski je uskoro prevazišao okvire „afere u industriji gvožđa u Zenici“ ali i, do tada, ipak umjereniji ton u međusobnom obraćanju koji je sve više poprimao karakter klevetanja i vrijeđanja. Prvi se javio Grgurević, referišući se na medijske istupe kako Uprave željezare tako i narodnog poslanika Riste Đokića, uz obrazloženje „kako su ova gospoda u svome odgovoru spomenuli i moje ime, te u svome odgovoru napisali nešto što u javnosti ostavlja utisak kao da sam ja osuđen zbog klevete, to, da bih i javnost oslobodio jedne zablude stvorene njihovom sofisterijom u jednom vešto napisanom odgovoru“. U nastavku članka opširno je opisao tok događanja u slučaju otkrivanja krađe u zeničkoj željezari kao i o sudskim procesima koji su vođeni protiv njega po tužbi Franje Markića i saradnika, o čemu je već pisano u prethodnom dijelu teksta. Potvrdio je navod Riste Đokića da je na sudu zaista utvrđena krađa ali da nije bilo presuda po tom pitanju jer je tužba bila za klevetu pa „se na ovom procesu nije sudilo onima koji su osumnjičeni radi malverzacija i korupcije u Industriji gvožđa, nego onima koji su ustali protiv korupcije i protiv korupcionista“. Optužio je Upravni odbor preduzeća da nikada nije proveo sopstveni zaključak o pokretanju formalne istrage o krađi i malverzacijama, a „da se to učinilo, tada bi se i korupciji u željezari definitivno stalo u kraj, a korupcionista ne bi više provodili svoju silu i obest nad onima koji se bore sa korupcijom, nego bi primili drugu i zasluženu nagradu i platu“ (*Pravda*, 14. decembar 1933. godine: 9).

S obzirom da je Grgurević u svom obraćanju više puta spomenuo i doveo u vezu sa korupcijom, kriminalom i malverzacijama Saliha Vojvodića i Franju Markića, bilo je za očekivati da će uslijediti i njihov odgovor. To se uskoro i dogodilo, ali način na koji je Vojvodić sastavio svoje izlaganje u potpunosti je promijenilo način komuniciranja u ovom sukobu, koji je sve više poprimao karakter ličnog obračuna sa širokim spektrom korištenih uvreda. Vojvodić se javnosti predstavio kao čovjek koji: „u Zenici važim i danas kao marljiv, poduzetan i ispravan trgovac sa pristojnim imetkom za zeničke prilike, te nije nikakvo čudo da sam imao i zavidljivaca i neprijatelja“, a upravo zbog takvog ugleda je „kao trgovac u Zenici imao poslovne veze sa Industrijom gvožđa d. d. u Zenici 3-4 godine, te sam kao trgovac imao zaista koristi od toga svoga apsolutno ispravnog rada, a i sama Industrija gvožđa u Zenici nije mogla da se potuži na moje poslovanje, te me je i ubrajala među svoje najsvesnije, najkulturnije i najispravnije poslovne firme“. Zatim je opisao svoj odnos sa Grgurevićem za kojeg je rekao da je bio „centralna politička ličnost, te se sav društveni život oko njega okretao. On je bio sve, narodni poslanik, državni činovnik, sveštenik, vlast – podnačelnik u Opštini... nadaleko i široko bio je poznat kao svemoćan“. S obzirom na Vojvodićev ugled i bogatstvo koje je imao u Zenici, uskoro je postao Grgurevićeva meta koji je „bacio svoje nezasitno oko i na mene, te je u više mahova tražio veće sume novaca na pozajmicu – a koje su otišle u nepovrat... a nije se samo radilo o novcu; tražio je i mnoge druge usluge, kao uzimanjem raznog espapa... vozio se u momе fijakeru, te gotovo gospodario njime i kada je to sa njegove strane postala jedna nezasitost, te kad je svoje zahtjeve već doveo do apsurduma, onda sam ja jednostavno prekinuo

svaku vezu sa Grgurevićem“. Vojvodić je naveo da nije on jedini koji je imao takvo iskustvo sa Grgurevićem, naprotiv „to je praktikovao sa mnogim još trgovcima u Zenici“, a na kojoj god funkciji da se nalazio, a obnašao je mnoge „pravio je zla dela gde god je stigao i mogao. Kao narodni poslanik posredovao je pri kupovini privatnih kuća za državna nadležstva, te je od privatnih lica primao velike provizije u novcu. Ispravne državne i samoupravne činovnike napadao je i progonio, otpuštao iz službe, te im nanosio neverovatne pakosti i materijalne štete... Ceo niz upravnika kaznionice u Zenici ja mogu izvesti kojima je Grgurević činio neverovatne pakosti, te su mnogi moralno i materijalno stradali i to samo zbog toga što su kao ispravni činovnici branili državnu imovinu od Veljka Grgurevića... u zeničkom srezu uzurpirao je stotine hektara državnog zemljišta, obarao državne barake na bivšem vojnom logoru, te je tim materijalom ograđivao to zemljište... Sokolsko društvo u Zenici zadužio sa preko 250.000 dinara, a Sokolski dom, koji je stajao mnogo narodnih para, sagradio na tuđem zemljištu... kao sveštenik uvukao je pravoslavnu crkvenu opštinu u Zenici u velika zaduženja, koja se neće moći godinama otplatiti, te je nad gotovo celokupnom crkvenom imovinom sprovedena stabilizacija, a kirije od zgrada zaplenjene su od poverilaca...“. Vojvodić se nije zaustavio na ovim optužbama protiv Grgurevića koje su se ticale njegovog profesionalnog angažmana, već je prešao i na uvrede lične prirode pa je tako naveo da Grgurević potiče „od majke potatorke i kleptomanke, koja je sve po Zenici krala do čega je stigla, ima brata koji je od strane mostarskog suda osuđen zbog pronevere državnog novca na robiji. Dakle i hereditarno opterećen... progonio je i svoju vlastitu ženu, terao je od kuće, otimao joj stvari, javno je vređao, a samo zbog toga što nije mogla kao žena i mati mnogobrojne dece gledati njegov bludni život... Tasta je tužio Grgurevića zbog toga što mu je oteo neke pokretnosti, kao na primer kace, te se i to može videti iz sudske arhive...“. Vojvodić se pozivao i na sudske procese koji su vođeni protiv Grgurevića, o kojima je već bilo riječi, a za „ aferu u industriji gvožđa u Zenici“ izjavio je da: „celim svojim imanjem stojim na raspoloženju da izmirim svu tobožnju štetu Industriji gvožđa d. d. u Zenici, ako je bilo i ako mi se to može na sudu dokazati“. Svoje obraćanje Vojvodić je završio izjavom da „zbog svega onoga što sam gore naveo, a to sam učinio pri potpunoj svesti i apsolutno znam i izmerio sam težinu svake svoje tvrdnje, te ću svaku pojedinačno moći pred najkompetentnijim forumima i dokazati, dakle zbog svega toga, svako ko poznaje Veljka Grgurevića i sa njim je imao ma kakav doticaj, svako lice i ne zove ga drugačije nego njegovim nadimkom „Raspućin“, te ga pod ovim imenom mnogi samo i poznaju“, a samom Grgureviću je poručio da „ako imade kuraži da me zbog ove izjave tuži sudu biće mi neobično milo, jer ima još i mnogo drugih i gorih stvari koje bi trebalo konačno na beli dan i pred kompetentni forum izneti...“ (*Pravda*, 20. decembar 1933. godine: 5).

Na Grgurevićevu reakciju se nije moralo dugo čekati pa je petnaestak dana kasnije, ponovo u beogradskoj „*Pravdi*“, objavljen njegov odgovor Salihu Vojvodiću, a koji je zbog obima štampan u dva dijela, 3. i 4. januara 1934. godine. Prvi dio odgovora odnosio se na opovrgavanje svih optužbi iz Vojvodićevog teksta, koje je Grgurević taksativno naveo i eksplicitno odbacio, a posebno se osvrnuo na dio vezan za navode o svojoj majci „o mojoj pokojnoj majci „potatorki i kleptomanki“ i o mome „hereditarnom opterećenju“ ovom prilikom neću da govorim. O tome ću ja sa Vojvodićem razgovarati na drugome mestu i na način kako to čini kulturni čovjek“. U nastavku je naveo da se napadi na njega „ponavljaju u raznim izdanjima već dvije godine“, te da iza njih uopće ne stoji Vojvodić za kojeg „znam da je apsolutno nepismen čovek, i da je za sastav njegovog odgovora bila potrebna jedna mnogo jača, ali i mnogo pokvarenija inteligencija i kultura“. Zapravo Grgurević smatra da „sve ovo trebalo je korupciji i Zeničkim korupcionašima, jer im je doteran car do duvara. Ova sredstva borbe i ovakvi maniri mojih protivnika protiv mene za mene nisu nikakva novost, jer sa korupcijom i korupcionašima ja sam u teškoj i neravnoj borbi eto već i treća godina. A štab zeničkih korupcionaša sastavljen je iz probranih i propalih egzistencija, opskurnih i po društvo

opasnih tipova da bi im čak i jedan gangster, kao što je Al Kapone, sa pravom pozavideti mogao. Jer da je on samo bio među njima sigurno ne bi danas, u šarenom rublju, bio u Sin-Singu, nego bi, u najmanju ruku bio jedan od čuvenih američkih senatora, bonvivanskih manira i oblomovskih kretanja, grmeo u senatu protiv korupcije, a u podzemlju bi i dalje bio – Al Kapone...“. Zbog svoje dugogodišnje i istrajne borbe protiv korupcije, Grgurević tvrdi, da je on za njih „gori od svake moralne propalice. Ja sam za njih demon. Gori i od Raspućina. Ja sam korupcionaš i ja sam ucenjivač...“, a kako bi ga oklevetali i narušili njegov ugled optužili su ga da je „u svojstvu starešine Sokolskog društva, u Sokolani, u Zenici, silovao čak i jednu sokolicu, a na izjavi takve sadržine bio je potpis jednog bednika i neizlečivog alkoholičara“. Međutim, to nije bilo dovoljno pa su ga oklevetali i „Upravi Zavoda kod koga sada služim (misli se na Kaznionu u Zenici op. a.)... kod Ministra pravde i na Crkvenom sudu i kod moga mitropolita, pa čak i kod Nj Sv. g. Patrijarha“, odnosno „napadnut sam na jedan nečuven i bezočan način i kao čovek i kao građanin i kao sveštenik i kao državni činovnik, i što je napadnuta i moja porodica, pa čak i meni sveta uspomena na moju pokojnu majku i što sam stalno i u najvećoj opasnosti...“ (*Pravda*, 3. januar 1934. godine: 3-4).

U drugom dijelu teksta, objavljenog 4. januara 1934. godine, Grgurević detaljno iznosi svoju verziju historije sukoba sa Franjom Markićem i njegovom grupom, sa posebnim akcentom na „ aferu u industriji gvožđa u Zenici“. Iz drugog dijela je sasvim jasno da je „zenički Al Kapone“ zapravo Franjo Markić, a da „štab zeničkih korupcionaša sastavljen iz probranih i propalih egzistencija, opskurnih i po društvo opasnih tipova“ čine Salih Vojvodić, Mario Atijas i ostali sudionici afere u Željezari. Grgurević svoje izlaganje završava izjavom „ovo je moja izjava na odgovor Saliha Vojvodića, koju dajem radi javnosti i radi svoje savesti, a ni u kojem slučaju radi njega. Sa njime ću nastaviti razgovor na sudu, pa šta nam Bog i pravda dade. A dotle, neka ga korupcija trenira kako zna da ne strada na sudu, ovaj čudan vitez, bez poroka i mane“ (*Pravda*, 4. januar 1934. godine: 4).

Posljednji, do sada pronađeni, novinski članak koji se odnosio na pomenutu aferu, objavljen je ponovo u *Pravdi* 14. januara 1934. godine, a predstavlja reakciju grupe zeničkih Srba na čelu sa Nikolom R. Stojanovićem, nekadašnjim predsjednikom Srpske pravoslavne crkvene opštine u Zenici. Stojanović je funkciju obnašao upravo u vrijeme velikih građevinskih poduhvata koje je inicirao Grgurević, a za koje ga je Vojvodić optužio da su Srpsku pravoslavnu crkvenu opštinu u Zenici doveli u ekonomski bezizlazan položaj. U članku se navodi da „nije istina da je g. Veljko Grgurević uvukao Srpsku pravoslavnu crkvenu opštinu u velika zaduženja, nego je redovna glavna skupština njegov predlog usvojila da se podigne zajam za dovršenje i popravljjanje crkvenih zgrada, što su i više duhovne vlasti redovnim putem odobrile“. Upravo zbog toga Stojanović i članovi odbora za izgradnju Mile Đukić, Sreto Milešić, Mića Zekanović, Stojan Jeftić, Spasoje Mandić, Zaharije Ubiparipović i Mihailo Bjelić, smatraju da „nije g. Salih Vojvodić pozvan ni kompetentan, naročito kao musliman, da vodi brigu o Srpskoj pravoslavnoj opštini“ (*Pravda*, 14. januar 1934. godine: 4).

U ovom trenutku nije nam poznat dalji razvoj situacije u odnosima između dvije grupe, mada podaci koje posjedujemo ukazuju da se latentni sukob nastavio, ali da vjerovatno ipak nije bilo daljih sudskih procesa. Također, nije moguće ni dati ocjenu koja grupa je eventualno izašla kao pobjednik u ovom sukobu, naročito jer su glavni akteri, Grgurević i Markić, po svemu sudeći izašli bez većih posljedica iz cijelog procesa. Naime, sudeći po novinskim člancima i zapisnicima sa sjednica Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije, Franjo Markić je ponovo dobio podršku glasača na izborima za novi saziv Narodne skupštine, održanim 5. maja 1935. godine (*Stenografske beleške*, 3. juni 1935. godine: 7), a uskoro je izabran i za jednog od tri

potpredsjednika ovog tijela i to sa najvećim brojem glasova.¹ Na toj funkciji zadržao se sve do narednih izbora, održanih 11. decembra 1938. godine, na kojima je za poslanika iz sreza zeničkog izabran Nezir Spahić član Jugoslovenske radikalne zajednice (*Stenografske beleške*, 16. januar 1939. godine: 5), što je čini se označilo kraj političke karijere Franje Markića, s obzirom da nemamo podataka o njegovom daljem političkom ili profesionalnom angažmanu ili bilo kakvoj drugoj djelatnosti.

S druge strane, Veljko Grgurević nije imao toliko uspjeha na političkom planu, iako je bio jedan od utemeljitelja Jugoslovenske radikalne zajednice u Zenici, te jedan od agilnijih aktivista ove stranke na terenu (*Vreme*, 11. avgust 1936. godine: 4; *Vreme*, 26. avgust 1936. godine: 4). Grgurević je prisutan na svečanom puštanju u rad nove valjaonice grube pruge u Zenici početkom oktobra 1937. godine, „rame uz rame“ sa kraljevskim izaslanikom armijskim generalom Bogoljubom Ilićem, premijerom Milanom Stojadinovićem, ministrima Đurom Jankovićem, dr. Mehmedom Spahom, dr. Šefkijom Behmenom, dr. Brankom Kaluđerovićem i brojnim drugim visokim zvanicama iz političkog, vojnog, privrednog, vjerskog i kulturnog života Jugoslavije, kao i predstavnicima ambasade Njemačke i firme Krupp koja je relizovala kompletan projekat (*Vreme*, 4. oktobar 1937. godine: 4-5). Interesantno je da najvažnijem javnom događaju održanom u Zenici u periodu između dva svjetska rata nije prisustvovao, u tom trenutku po funkciji najviši i najuspješniji zenički političar, potpredsjednik Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije Franjo Markić. Međutim, uprkos političkom radu na terenu i formalnim počastima koje su mu ukazivane na velikim manifestacijama, nemamo informacija da je Grgurević bio kandidat na izborima ispred JRZ-e u Zenici (*Pravda*, 13. decembar 1938. godine: 2).

„Pašovanje zeničkog Rasputina“ i „čvrsta ustaška ruka“: odlazak iz Zenice i pozni život Veljka Grgurevića

Njemačke vojne jedinice u Zenicu ulaze 15. aprila 1941. godine iz pravca Doboja, a osnovni cilj bio im je zauzimanje najvažnijih objekata i institucija u gradu, u prvom redu proizvodne pogone Željezare i Rudnika, sjedište lokalne uprave, ali jedna od važnijih meta bila im je i Kaznionica u kojoj su, između ostalih, bili zatvoreni pripadnici zeničkog ogranka „Kulturbunda“ i druga lica koje je prethodni režim sumnjičio kao proustaške i pronjemačke elemente. Njemačka motorizovana brigada, u čijem sastavu je bilo i nekoliko tenkova, zauzela je položaj ispred kapije Kaznionice te de facto preuzela upravljanje ovim objektom, a prva odluka nove uprave bila je hitno puštanje na slobodu zatvorenih kulturbundovaca i ostalih simpatizera novog režima (Jalimam, Marić i Spahić, 2008: 41). Formalne izmjene u rukovodstvu Kaznionice ipak su izvršene nešto kasnije, s obzirom da je bilo potrebno nekoliko mjeseci da se formiraju strukture nove vlasti na terenu i imenuju njima odani ljudi. Ipak, 27. jula 1941. godine izvršene su prve smjene u Kaznionici, a one su se odnosile na uklanjanje upravnika Milorada Semiza, na čije mjesto je postavljen Ragib Hadžiabdić, te otpuštanje pravoslavnog popa Veljka Grgurevića i 10 stražara srpske nacionalnosti. (Jalimam, Marić i Spahić, 2008: 43-44). Svega dva dana nakon otkaza u Kaznioni, Veljko Grgurević se još jednom našao u središtu medijske pažnje. Naime, 29. jula 1941. godine u Sarajevskom novom listu, inače glavnom ustaškom dnevniku i glasilu za područje Bosne i Hercegovine, objavljen je dosta opširan članak o životu i djelu Veljka Grgurevića pod znakovitim naslovom „Iz doba pašovanja poznatog zeničkog Rasputina“. Ton teksta određen je već prvim rečenicama: „Nije čudo što su Hrvate kroz ove minule 23 godine Srbijanci na svakom koraku pljačkali, kada se

¹ Za predsjednika je izabran Stevan Ćirić, a za potpredsjednike Franjo Markić, Vojislav Lazić i dr. Josip Režek. *Stenografske beleške*, 19. juni 1935. godine: 108.

oni sami između sebe bore za bogatstvo i laku zaradu. U ovom se je slučaju pravoslavna crkva odrekla carstva nebeskoga i prihvatila se carstva zemaljskoga“. U nastavku izlaganja Grgurević je okarakterisan kao „diktator Zenice“, kojeg svi građani dobro poznaju, ali prvenstveno po lošim postupcima zbog kojih je i dobio nezahvalni nadimak „Raspučin“. Kao ilustracija njegovih loših osobina detaljno je opisan, navodni, tok izgradnje Sokolskog doma u Zenici za čiju gradnju „srpsko društvo nije imalo materijalnih sredstava i pop udari namet na vilajet, tako da je gradnja doma mnoge Zeničane u crno zavila“. Grgurević je optužen da je uveo akciju sakupljanja „dobrovoljnih priloga“, s tim da nije bila u pitanju stvarna dobrovoljna akcija već „ako je radnik, razumije se, hrvat, musliman ili katolik, trebao zaposlenje u zeničkoj Željezari, prvo je trebao dati namet od 100 dinara, pa na više u korist gradnje Sokolskog doma“. Opisane su i druge navodne malverzacije koje je počinio kako prilikom kupovine zemljišta za izgradnju objekta, tako i tokom izvođenja samih radova jer je „kao svećenik Kaznenog zavoda upotrebio kod gradnje doma robijaše, koji su može se reći sagradili ovaj dom“, a u konačnici njegova je zasluga što je Sokolsko društvo izgubilo, i to sudskim putem, vlasništvo nad novoizgrađenom zgradom. Zapravo, novi vlasnik postala je Srpska pravoslavna crkva, odnosno Srpska pravoslavna opština na čijem čelu se ponovo nalazio Veljko Grgurević. Međutim, „zeničkom Raspučinu“ i njegovim djelatnostima konačno je došao kraj jer „po njegovom radu lupila je čvrsta ustaška ruka, koja kaže: Lopovluka više nema! Na vrhu nekadašnjeg Sokolskog doma – razvila se hrvatska – ustaška zastava“ (*Sarajevski novi list*, 29. juli 1941. godine: 6).

Tačno sedam dana kasnije u istom listu objavljen je novi članak sa skoro identičnim naslovom, „Iz doba pašovanja zloglasnog zeničkog Rasputina“, čiji je glavni lik, ili bolje rečeno meta, ponovo Grgurević. U ovom članku dati su novi detalji vezani za proces izgradnje Sokolskog doma, odnosno opisane su prevare koje je Grgurević, navodno, počinio prema pojedincima koji su učestvovali u izvođenju radova na samom objektu, odnosno konkretno kiparu Rebhanu te prema bivšem nadzorniku cesta Ivanu Pitkoviću „koji danas živi kao umirovljenik u Zenici“. Pomenute osobe su uredno izvršile svoje obaveze, ali kada su iste trebali naplatiti „Rasputinu i njegovoj družini, koja je podijelila novac, nije se račilo da plate ovaj dug“, pa su u konačnici dobili samo mali dio dogovorenog iznosa. Međutim, malverzacijama nije bio kraj pa se „građanstvo jednog dana zaprepastilo, kad je pročitalo vijest u novinama, 138 ljudi tuži popa Veljka Grgurevića na travničkom sudbenom stolu... Naime, famozni pop je u sokolskom domu otvorio unosan posao „bijelim robljem“. Na kraju opet po starom – on „čist“ kao sunce“. Osim navodnih finansijskih malverzacija dosta prostora u članku posvećeno je Grgurevićevoj političkoj karijeri, s tim da je akcenat ponovo stavljen na njegovo nečasno ponašanje u ostvarivanju zacrtanih ciljeva. „Zloglasni zenički Rasputin“ u borbi za zastupnički mandat na izborima održanim 1925. godine „u predizornoj borbi upotrebljava sve metode, da se dokopa zastupničkog mandata, metode kakvima su se znali služiti samo Srbi... Svim mogućim banalnim izrazima napadao je muslimane (toga se zenički Hrvati-muslimani dobro sjećaju), a nekoliko godina kasnije, kad je izgubio moć i kad je prestala njegova sila, traži suradnju s muslimanima“. Osim za izazivanje nacionalne mržnje, kako prema muslimanima tako i prema katolicima, Grgurević je okarakterisan i kao najkorumpiranija osoba u Zenici, te kao ilustrativan primjer na čemu je „zasnivana propala Jugoslavija i kako se radilo u toj umjetno stvorenoj državi“ (*Sarajevski novi list*, 05. avgust 1941. godine: 7).

Nema sumnje da su pomenuta dva članka, objavljena u suštinski službenom glasniku novouspostavljenog ustaškog režima, napisana sa jasnim ciljem difamacije i denuncijacije Veljka Grgurevića, a kako bi se opravdale već poduzete akcije protiv njega, u smislu otpuštanja sa posla, ali i pripremanja terena za eventualno nove poteze poput hapšenja pa i fizičke likvidacije. Iz teksta se jasno može uočiti da je Grgurević identificiran i targetiran s jedne strane kao moćna i poznata osoba bliska prethodnom, a za novu ustašku vlast neprijateljskom, režimu

ali također i kao Srbin-pravoslavac. Time je Grgurević definisan kao dvostruko nepoželjna osoba u novom sistemu vrijednosti, što ga je učinilo primarnom metom za političko, a vrlo izvjesno i fizičko likvidiranje. Objavljeni članci bili su medijska priprema prvenstveno javnosti u Zenici za dalje mjere protiv Grgurevića, ali su također trebali pokazati moć, odlučnost i efikasnost novog režima u borbi protiv svih neprijatelja „hrvatskog naroda“. Veljko Grgurević je očigledno na vrijeme prepoznao opasnost u kojoj se nalazio, te ubrzo nakon otkaza u Kaznioni uspijeva pobjeći iz Zenice i preći u Srbiju, prvo u Požarevac, a zatim u Kostolac gdje ostaje tokom rata.

Nakon oslobođenja zemlje, Grgurević je formalno penzionisan kao sveštenik zeničke Kaznionice, a ostatak života proveo je u Staroj Pazovi gdje je honorarno radio u jednoj zadruzi (Jović, 2016: 34). Nemamo podatke o njegovoj daljoj djelatnosti niti o godini kada je preminuo, međutim sigurno više nije imao značajniji javni angažman, a eventualni povratak u Zenicu također nije bio izvjestan. U konačnici, burna javna i politička karijera završila je mirno i tiho, a sam Veljko Grgurević uskoro je u potpunosti zaboravljen u gradu u kojem je nekada važio za njegovu najmoćniju ličnost.

Zaključak

Velimir Veljko Grgurević zasigurno je jedna od najintrigantnijih ličnosti Zenice u periodu između dva svjetska rata. Sačuvani izvori o njemu svjedoče da se radilo o svestranom i sposobnom čovjeku koji je ostavio snažan pečat na gotovo sve sfere javnog i društvenog života u Zenici. Sveštenik po obrazovanju i zaposlenju, predsjednik Sokolskog društva, utemeljitelj sportskih sekcija i klubova, graditelj monumentalnih objekata i spomenika, osnivač, izdavač i glavni urednik lokalnih novina, organizator javnih kulturnih i sportskih događaja i manifestacija, politički aktivist, višestruki narodni poslanik, (samoproглаšeni) borac protiv korupcije i privrednih malverzacija, predvodnik značajne grupe lokalnih moćnika, vješt polemičar, odvažan govornik, ugledni gost na velikim gradskim i državnim događajima. Veljko Grgurević bio je osoba kojoj su se mnogi divili i smatrali ga jednim od viđenijih uglednika međuratne Zenice.

Međutim, koliko god da je Grgurević imao poštovaoca, čini se da je još i više bilo onih koji uopće nisu imali lijepo mišljenje o čovjeku kojeg su nazivali „zeničkim Rasputinom“. Za ovu grupu ljudi on je bio smutnik, diktator, korupcionaš, lažljivac i prevarant, osoba koja svojim ponašanjem i radom nikome dobra nije učinila, naprotiv, donosila je samo štetu i nesreću bez obzira da li su u pitanju članovi porodice (supruga, djeca, punac), kolege sa posla, uključujući čak i njemu nadređene upravnike Kaznionice, ili saradnici iz različitih organizacija, ustanova ili udruženja u kojima je djelovao. Dobar dio optužbi iznesenih protiv Grgurevića došao je iz redova njegovih političkih protivnika ili osoba bliskim njima, te bismo ih zbog toga mogli proglasiti lažnim ili barem pretencioznim. Međutim, dio optužbi izrečen je i u sudskim klupama tokom nekog od brojnih sudskih procesa koji su se vodili protiv Grgurevića, a neki navodi iz, uglavnom novinskih članaka, zaista su potvrđeni odlukama nadležnih istražnih i sudskih organa poput, naprimjer, presude za vlasništvo nad Sokolskim domom. Grgurević je imao priliku da se brani od gotovo svih optužbi, što je on po pravilu i radio, osim onih iznesenih u dva posljednja medijska izvještaja napisana o njemu.

S obzirom na vremenski kontekst pojavljivanja pomenutih članaka kao i na, čini se, miran nastavak života koji je vodio nakon odlaska iz Zenice, ni ti podaci nam nisu dovoljni da damo objektivni sud o tome da li je Veljko Grgurević zaista bio uglednik ili, ipak samo još jedan u nizu smutnika. Bez obzira na sve prethodno izneseno, Grgurević je nesumnjivo bio značajna

ličnost u historiji međuratne Zenice, osoba koja je konstantno polarizirala javnost, ali bez čije energije i sposobnosti definitivno ne bi bili realizovani brojni poduhvati iz vjerske, kulturne, sportske, prosvjetne, graditeljske i brojnih drugih sfera života. Ipak, sv pomenuti projekti redovno su bili praćeni brojnim kontroverzama, a još su se i više vezale za njihovog inicijatora i voditelja – protu Velimira Veljka Grgurevića.

Conclusion

Velimir Veljko Grgurević was undoubtedly one of the most intriguing figures in Zenica during the interwar period. The preserved sources about him testify that he was a versatile and capable individual who left a strong mark on almost every sphere of public and social life in the city. A priest by education and profession, president of the Falcon Society, founder of sports sections and clubs, builder of huge monuments and memorials, founder, publisher, and editor-in-chief of local newspapers, organizer of public cultural and sports events and manifestations, political activist, multiple-time member of parliament, (self-proclaimed) fighter against corruption and economic misconduct, leader of an influential circle of local power brokers, skillful polemicist, courageous speaker, and esteemed guest at major local and state events — Veljko Grgurević was a person admired by many and regarded as one of the most prominent citizens of interwar Zenica.

However, no matter how many admirers Grgurević had, it seems there were even more who held a profoundly negative view of the man they dubbed the “Rasputin of Zenica.” For this group, he was a troublemaker, a dictator, a corrupt manipulator, a liar, and a fraud — someone whose behavior and actions brought no good to anyone but rather harm and misfortune, whether to members of his own family (his wife, children, father-in-law), his colleagues, including even his superiors at the Zenica Penitentiary, or his associates from the various organizations, institutions, and societies in which he was active. A significant portion of the accusations against Grgurević came from his political opponents or individuals close to them, and may therefore be considered biased or exaggerated. However, some of the charges were raised in court proceedings during one of the many trials held against him, and certain claims — primarily those published in contemporary newspapers — were in fact confirmed by decisions of the competent judicial and investigative authorities, such as the verdict concerning ownership of the Falcon Hall. Grgurević had the opportunity to defend himself against nearly all accusations, which he regularly did — except in response to the two final media reports written about him.

Considering the context of time in which these articles appeared, as well as the seemingly peaceful continuation of his life after leaving Zenica, even this information is insufficient to allow for an entirely objective judgment on whether Veljko Grgurević was truly a dignitary or merely another agitator. Regardless of the controversies surrounding him, Grgurević was undeniably a significant figure in the history of interwar Zenica — a man who continuously polarized public opinion, yet without whose energy and abilities many achievements in the religious, cultural, educational, sporting, and architectural spheres of urban life would not have been realized. Nevertheless, nearly all these endeavors were accompanied by controversies, most of which became inseparably linked to their initiator and leader — Protoiereus Velimir Veljko Grgurević.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori:

1. Interpelacija Riste Đokića i drugova. (1933). *Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije, Godina 3, Knjiga I.*
2. Jović, Lj. (2016). *Ljetopis Srpske pravoslavne parohije u Zenici*. Rukopis.
3. Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije. (1932). *Godina 1, Knjiga I*, 8.
4. Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije. (1933). *Godina 3, Knjiga I.*
5. Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije. (1935). *Godina 4, Knjiga I.*
6. Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije. (1935). *Godina 4, Knjiga I.*
7. Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije. (1939). *Godina 8, Knjiga I.*

Internetski izvori:

1. Banija.rs. (n.d.). *Sokolsko društvo Zenica*. Dostupno na: <https://banija.rs/novosti/drustvo/22970-sokolsko-drustvo-zenica.html> (pristupljeno 22. oktobra 2025.).
2. <https://www.infobiro.ba/>
3. Naukaikultura.com. (n.d.). *Sokolsko društvo Zenica*. Dostupno na: <https://naukaikultura.com/sokolsko-drustvo-zenica/> (pristupljeno 22. oktobra 2025.).
4. <https://pretraziva.rs/pretraga>
5. Jadovno.com. (n.d.). *Sokolska župa Sarajevo*. Dostupno na: <https://jadovno.com/sokolska-zupa-sarajevo/?lng=lat> (pristupljeno 22. oktobra 2025.).
6. <https://www.sistory.si/menu/1/13/105>

Historijska štampa:

1. *Bratstvo*. (1928, 1. januar). Mjesni odbor Bratstva sv. Save u Zenici.
2. *Jugoslovenska pošta*. (1930, 24. mart). Sport u Zenici: Rad S. K. Sokola.
3. *Jugoslovenska pošta*. (1930, 17. mart). Veličanstvena Masarikova proslava u Zenici.
4. *Jugoslovenska pošta*. (1940, 8. oktobar). Godišnja skupština Streljačke družine.
5. *Novi Behar*. (1927, 15. septembar). Listak. Izbori za Narodnu skupštinu.
6. *Pravda*. (1928, 22. juni). Parastos P. Radiću i Basaričeku u katoličkoj crkvi.
7. *Pravda*. (1931, 9. decembar). Drugi dan suđenja Veljku Grgureviću.
8. *Pravda*. (1932, 19. januar). Kraj jednog pretresa o kome se mnogo govorilo i pisalo.
9. *Pravda*. (1933, 4. decembar). Izjava Uprave Industrije gvožđa Deoničarskog društva u Zenici.
10. *Pravda*. (1933, 10. decembar). Odgovor "Zenici d.d." na ispravku g. g. Šćepana Grčića i inž. Ivana Kralja.
11. *Pravda*. (1933, 14. decembar). Izjava sveštenika g. Veljka Grgurevića povodom odgovora Industrije gvožđa d. d. Zenica.
12. *Pravda*. (1933, 20. decembar). Odgovor g. Saliha Vojvodića na izjavu sveštenika g. Veljka Grgurevića.
13. *Pravda*. (1934, 14. januar). Povodom polemike između g. Veljka Grgurevića i g. Saliha Vojvodića.
14. *Pravda*. (1934, 3. januar). Afera u industriji gvožđa u Zenici.
15. *Pravda*. (1934, 4. januar). Afera u industriji gvožđa u Zenici.
16. *Pravda*. (1938, 13. decembar). Rezultati izbora: Drinska banovina.
17. *Sarajevski novi list*. (1941, 29. juli). Iz doba pašovanja poznatog zeničkog Rasputina.
18. *Sarajevski novi list*. (1941, 5. avgust). Iz doba pašovanja zloglasnog zeničkog Rasputina.
19. *Srpska riječ*. (1919, 22. oktobar). Jovo Grgurević.
20. *Vreme*. (1925, 6. decembar). Spomenik Kralju Petru u Zenici.
21. *Vreme*. (1925, 10. februar). Imena novih poslanika.
22. *Vreme*. (1924, 17. septembar). Radikalni zborovi u Bosni. Krvavi sukobi u Jajcu.
23. *Vreme*. (1926, 20. februar). Put radikalskih i radićevskih predstavnika u Prag.
24. *Vreme*. (1929, 27. juni). Sutra se navršuje 15 godina od Vidovdanskog atentata.
25. *Vreme*. (1932, 19. januar). Kraj jednog pretresa o kome se mnogo govorilo i pisalo.
26. *Vreme*. (1936, 11. avgust). Zbor JRZ u Srezu zeničkom.
27. *Vreme*. (1936, 26. avgust). Na zboru JRZ u Zenici ministar g. dr. Kaluđerović je rekao...
28. *Vreme*. (1937, 20. maj). Nov spomenik u Zenici.
29. *Vreme*. (1937, 4. oktobar). Svečanostima u Zenici prisustvovao je izaslanik Nj. V. Kralja...
30. *Zastava*. (1920, 29. novembar). Izborna i organizaciona kretanja radikalne stranke.
31. *Zastava*. (1923, 11. novembar). Naši dopisi: Sa radikalskog zbora u Irigu.
32. *Zastava*. (n.d.). Danas se sastaje Narodna Skupština..., Novi Sad, godina LVI, broj 65.

Knjige:

1. Đulbić, M. (2020). *Zenički leksikon*. Zenica: samizdat.
2. Jalimam, S., Marić, S. i Spahić, R. (2008). *Kazneno-popravni dom Zenica: 120 godina zatvora*. Zenica: Udruženje penologa FBiH.
3. Jalimam, S. (2010). *Historija Zenice*. Zenica: samizdat.

Članci:

1. Džananović, M. (2024). 'Wandering monuments of Zenica'. *Geoadria*, 29(2), 181–206. <https://doi.org/10.15291/geoadria.4505>
2. Jalimam S. i Džananović M. (2020). Štamparska i novinarska djelatnost u Zenici u XX stoljeću. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Univerziteta u Zenici*. Zenica: 2020.
3. Putnik V. (2014). Sokolski domovi u kontekstu razvoja jugoslovenske arhitektonske scene (1918-1941). *Međunarodni tematski zbornik "Umetnost i njena uloga u istoriji: između trajnosti i prolaznih -izama" posvećen sećanju na prof. dr Miodraga Jovanovića (1932-2013)*. 583-595.